

El paper de Lluís Solé Sabarís en la «Geografia de Catalunya» (1958-1974).

per C. CARRERAS VERDAGUER

Departament de Geografia, Universitat de Barcelona.

Parlar de Lluís Solé Sabarís com a geògraf és una tasca que ultrapassa de molt les meves possibilitats, ja que no es tracta simplement d'escorcollar els aspectes més geogràfics d'un geòleg. Ans al contrari, sense voler prejutjar la seva tasca immensa en el camp de la Geologia, cal dir tot seguit que Solé Sabarís és ell mateix un geògraf. Efectivament, des de les seves classes de Geografia a l'Institut-escola «Giner de los Ríos» de la Generalitat a les seves activitats més recents com a president de la Societat Catalana de Geografia, passant pel seu mestratge a tants de geògrafs al Consejo Superior de Investigaciones Científicas de Barcelona o als cursos de Pirineus, o per bona part de les seves obres i escrits, arreu hi podem trobar l'alè de tot un geògraf de l'escola francesa. L'anàlisi de tota aquesta tasca ultrapassa de molt les meves possibilitats. Moltes coses són encara massa recents, i de testimonis més qualificats n'hi ha també molts d'altres.

Aquí, com a senzill homenatge, jo només pretenc d'anàlitzar una part ben petita de la seva personalitat geogràfica. Només intento d'estudiar aquí la seva empremta en la *Geografia de Catalunya* de l'editorial Aedos, obra que, malgrat que el mateix Solé hi discrepi, crec que cal considerar com a eminentment seva. Aquesta anàlisi que faig segueix la que ja vaig intentar el 21 d'abril d'enguany a la Societat Catalana de Geografia, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de l'inici dels treballs de dita obra, acte en el qual varen intervenir també Enric Lluch i el mateix Solé Sabarís.

LA PARTICIPACIÓ PERSONAL DE SOLÉ SABARÍS EN L'OBRA

La participació personal de Solé Sabarís en la *Geografia de Catalunya* és molt important; la seva no fou de cap manera una direcció purament nominal. Analitzant només l'índex de l'obra podem apreciar ja de bell antuvi fins a quin grau arriba aquesta participació directa. Efectivament, en el primer volum, dedicat als aspectes de la Geografia general, que aparegué el 1958, hi escriví totalment o parcial deu capítols; en el segon, primer dels volums regionals, que aparegué deu anys més tard, n'hi féu sis més. En el tercer volum, en canvi, que sortí acabat el 1974, el seu nom no figura ja a cap capítol concret, per bé que com tots els altres volums també el revisà i tingué cura sobretot del que feia referència als aspectes geològics i geomorfològics.

No acaba aquí, però, la seva intervenció directa en l'obra. La seva tasca de direcció i revisió comportà també un altre element important: la redacció de la major part dels peus de fotografia, sobretot en els dos primers volums. Tasca força important en una obra tan il·lustrada i que, malgrat petites deficiències i errors de tipus tipogràfic o de composició — cal recordar que els peus de fotografia són la part més visible de qualsevol obra — constitueix un tot coherent d'informació ben completa i profunda.

On la seva tasca personal, potser més amagada però molt més eficaç, excel·li especialment fou en l'èxit de saber reunir un equip tan complet i multivariat com els vint-i-vuit autors que col·laboraren en la redacció final de l'obra. La manca de tradició de treballs col·lectius a casa nostra dona ja per ella mateixa una gran transcendència a aquest fet. Alhora també demostra la diplomàcia exquisida de Solé Sabarís, que aconseguí d'aplegar i d'interessar en el projecte gairebé tots els que la segona meitat dels anys cinquanta feien d'una manera o altra la geografia al país; tant els d'origen universitari com els que no ho eren, amb la significació política que aquest fet podia tenir encara llavors. Equip, també, que Solé eixamplà a d'altres professionals d'especialitats diferents del camp de les ciències naturals, de les ciències socials o de la filologia. Només per raons exclusivament de tipus editorial la col·laboració d'economistes com Trias Fargas o de sociòlegs com Jordi Borja no fou publicada dins de l'obra general.

La tasca d'aquest equip, «sens dubte el millor que podia constituir-se», tal com diu el mateix Solé a l'obra (Vol. I, pàg. 12), depassa de bon tros l'aplec d'articles aïllats de cada un dels especialistes diferents que constitueix, per exemple, la *Geografia de Catalunya* d'En Carreras Candi. Aquí, els catorze autors que constituïen el consell de redacció i els col·laboradors i assessors del primer volum, si més no, acordaren unes pautes comunes i llegiren els uns els articles dels altres i els discutiren. Solé Sabarís, en l'esmentada sessió del 21 d'abril, va dir que «el veritable director de la *Geografia* era el consell de redacció», frase que ultra la seva modestia característica és un exponent clar de la seva tasca personal de fer interessar i corresponsabilitzar el dit equip.

Una participació de tipus científic i de tipus diplomàtic, doncs, força important en aquesta obra que, segons N'Enric Lluch, suposà «una veritable ruptura epistemològica» en la geografia catalana, i que ella tota sola bastaria per a acreditar

la personalitat geogràfica de Solé Sabaris. Personalitat que justament aquesta participació seva suara comentada permet d'estudiar.

LA PERSONALITAT GEOGRÀFICA DE SOLÉ SABARIS

De la gran empremta de Solé Sabaris a la *Geografia de Catalunya* jo només en voldria destacar tres trets que considero fonamentals per tal de configurar la seva fesomia científica en el camp de la Geografia.

De primer voldria destacar-ne una qualitat que depassa fins i tot el camp estrictament geogràfic, i que és la possessió d'un realisme força acusat. Realisme polític, d'una banda, que li permeté, com hem vist, d'aplegar un equip ben ampli al voltant seu. Efectivament, després d'un període de «càstig», quatre anys de desterrament fora de Catalunya, Solé Sabaris ocupà el 1943 la càtedra de Geografia física de la facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona; sabé, però, harmonitzar les tasques acadèmiques en les institucions franquistes d'aleshores amb la represa del treball i dels contactes d'abans de la guerra.

Però també realisme científic, d'altra banda. El mateix Solé Sabaris, després d'afirmar que pretén de fer «el tractat extens i documentat capaç de donar forma i contingut a la geografia de Catalunya, dintre de les noves orientacions», assenyalava ja d'entrada que malgrat tots els esforços no tots els objectius podien ésser assolits per acabar dient: «Avui com avui — i hauran de passar molts anys per a poder-ne projectar una altra — és l'obra que pot fer-se.» (Vol. I, pàg. 13).

Efectivament, llavors era el millor equip i la millor Geografia que podia fer-se; avui, vint-i-cinc anys després de les primeres reunions, quan la Societat Catalana de Geografia ha depassat els dos-cents socis, quan a Catalunya hi ha dos departaments universitaris de Geografia, amb dependències a Tarragona, Girona i Lleida, encara no se n'ha projectada cap més d'obra com aquesta. Realisme, doncs, pragmatisme seriós que explica la realització mateixa de l'obra i que es tradueix també, és clar, en un rigor científic acurat, en una exigència notable de coneixements.

Segonament, voldria destacar-ne també un aspecte ja plenament geogràfic: la seva adscripció personal a «l'escola francesa, profundament impregnada d'un sentit humanista.» (Vol. I, pàg. 11). Aquest sentit humanista és innegable en l'esperit i en l'obra de Solé Sabaris, que glateix fins i tot en els seus escrits més naturalistes. La seva formació naturalista, però, fa que, inconscientment potser, i també com en la majoria de geògrafs de l'escola francesa, els trets físics assoleixin el major pes en les seves obres i, sobretot, en l'explicació dels assentaments i de les activitats humanes. Uns anys abans Solé Sabaris havia escrit en un altre lloc: «El equilibrio entre esas diversas posibilidades económicas depende de los factores geográficos regionales, y por eso se apunta ya una cierta tendencia a la especialización en cada uno de los sectores pirenaicos, según las circunstancias ambientales (Solé Sabaris, 1951). Y en un altre lloc també l'any següent: «Este conjunto de rasgos morfológicos ha condicionado los modos de vida, las formas de cultura y de actuación histórica de los hombres que de ellos han hecho el escenario de sus afanes y actividad.» (Solé Sabaris, 1952).

En la *Geografia de Catalunya* aquesta empremta també hi és clara en el gran pes dels aspectes físics tot al llarg de l'obra. Però on més destaca és, sobretot, en l'agrupament de comarques que fa en els volums segon i tercer, on aquestes

apareixen sota els epígrafs següents: regió del Pirineu i del Prepirineu, la Catalunya ultrapirinenca, regió de la Tramuntana, regió de la muntanya oriental humida, regió de l'Altiplà Central, regió continental i regió mediterrània. Cal tenir present en aquest sentit, de totes maneres, que aquesta obra és la primera a trencar el glaç emprant la divisió comarcal de Pau Vila en temps del franquisme; cal suposar que llavors devia ésser ben difícil voler aplicar-la del tot, salvant a més el fet d'haver d'incloure una part de les terres catalanes de fora dels límits de les quatre províncies i de no voler fer massa esmenes a la divisió de 1936, mancats com eren dels instruments de discussió i d'estudi, instruments científics i polítics, és clar, que eren necessaris. Cal assenyalar també, com ja ha estat dit, que la manca d'un capítol sobre l'economia catalana en general, que havia d'escriure Trias Fargas, no és imputable a Solé Sabaris ni al consell de redacció.

De totes maneres, el que si podem afirmar és que l'humanisme innegable de Solé Sabaris no s'evidencia en els seus escrits geogràfics. Com en el cas de molts dels geògrafs francesos dits «possibilistes», dona més aviat la sensació que, bon coneixedor sobretot de l'estructura física del territori, l'humanisme resta reduït a una afirmació de principis; sembla com un intent d'apagar la mala consciència que dona l'evidència personal del pes tan aclaparador d'aquesta estructura física en l'organització de la vida humana. Sensació més acusada encara en el cas de Solé Sabaris, la formació del qual fou de tipus naturalista i no històrica com en la majoria de geògrafs de l'escola francesa.

Finalment, voldria destacar-ne un darrer aspecte; el seu gran coneixement directe dels fets que estudia, el qual l'entronca amb el corrent excursionista català. Solé coneix personalment i ben a fons allò que explica i descriu, i aquest coneixement és ben clar, sobretot, en els textos de peu de fotografia del primer volum. Perquè podríem dir que Solé és ell mateix un excursionista també. L'aixecament facciós del 18 de juliol del 1936 el va agafar justament entre el Montseny i les Guàrdies, tot preparant el seu tros de l'excursió dels geògrafs francesos a Catalunya, que no va arribar a poder-se fer. A les excursions amb ell hom pot entendre què vol dir allò que els geògrafs francesos anomenaven el *coup d'œil*, ja que Solé Sabaris *veu* i *sap fer veure* les coses, les estructures que expliquen un paisatge, el marc on cal situar-lo.

Però en la *Geografia de Catalunya* la seva participació excursionista va més enllà d'aquests elements que figuren en la preparació del llibre. Efectivament, Solé Sabaris va fer llegir i revisar com a mínim tot el primer volum per excursionistes destacats, per tal que l'obra fos comprensible i aclaridora alhora, en definitiva perquè fos útil a tot el gran públic excursionista català.

LES APORTACIONS GEOGRÀFIQUES DE SOLÉ SABARIS

Tres aspectes també voldria destacar del que crec que constitueix el camp principal de les aportacions de Solé Sabaris a la Geografia catalana a través d'aquesta obra, dintre de l'aportació general extraordinària que ha representat ja la seva aparició mateixa. Efectivament, el que l'editorial pretenia, una continuació simple dels catorze fascicles de la Geografia de Catalunya que López Llausàs havia iniciat abans de la guerra dels tres anys, Solé i el consell de redacció aconseguiren de transformar-ho en una obra totalment nova i diferent que, com ja hem comentat, encara avui no ha estat

superada.

El primer aspecte que vull destacar és, doncs, la seva aportació a aquesta novetat de l'obra; novetat metodològica i novetat formal també. Metodològicament l'obra representà la culminació del corrent de les monografies regionals, a l'estil francès, a casa nostra; monografies que foren iniciades el 1926 amb *La Cerdanya* de Pau Vila, d'entre les quals voldria destacar-ne les del Montseny i d'Andorra (Llobet, 1947) fetes al departament de Geografia del C.S.I.C. amb Solé Sabarís, i la seva pròpia, ja citada, sobre els Pirineus (Solé, 1951), per la relació que tenen amb ell, dintre d'una bibliografia molt extensa feta ja en d'altres llocs (Casassas, 1977). Des del punt de vista formal destaca la il·lustració fotogràfica, abundant i excel·lent, sobretot la incorporació de la fotografia aèria i de talls paral·lels a moltes fotografies, que són un instrument d'aclariment molt valuós. Per contra cal destacar l'absència de bibliografia i d'index, totalment redactats, a causa de la negligència de la casa editora, així com un apartat cartogràfic gens adequat a la magnitud de l'obra, fruit de les ganes d'estalvi excessives per part dels editors també.

Segonament, i ben probablement connectat amb aquesta novetat formal de què parlàvem, voldria destacar també el gran valor pedagògic de l'obra. Valor en el qual penso que l'aportació personal de Solé Sabarís ha estat decisiva. Fill de mestre, ell mateix és sobretot un mestre, en el sentit més ampli i més honorable de la paraula. L'obra traspua sempre aquest valor pedagògic: claredat d'exposició, sistematització, profunditat i senzillesa alhora. Ben possiblement a aquestes característiques es deu, en bona mesura, el gran èxit editorial de l'obra, que dels 2.500 exemplars previstos en començar ha passat als 25.000 que darrerament confessa l'editorial i que, ben probablement, deuen ésser encara més.

Finalment, vull esmentar el que considero la seva aportació principal, allò que ha representat el desplegament de la seva personalitat científica dintre de la Geografia catalana. I una mica ja ha estat dit aquí i allà de manera aïllada; Solé Sabarís, naturalista, comarcalista, excursionista i pedagog —els trets que han definit tradicionalment els geògrafs catalans— ha estat el pont que ha connectat la geografia d'avantguerra amb la de la postguerra, qui ha tramès a les generacions posteriors el mestratge de Pau Vila, que d'altra manera potser s'hauria esgarriat. Pau Vila mateix, en retornar a Catalunya el 1961, fou incorporat tot d'una al consell de redacció de la *Geografia de Catalunya*.

El mestratge de Pau Vila que Solé ens ha tramès no ha estat a més purament formal. Ans al contrari, tota l'obra respira les influències i les orientacions del magnífic *Resum de Geografia de Catalunya* de Vila, (Vila, 1928-35) del que ve a ésser com una mena d'immens desplegament. Solé Sabarís és ell mateix transmissor d'aquest mestratge, alhora que la seva tasca creadora consolida aquest pont cultural per sobre dels desastres de la guerra, tot unint entorn d'un mateix treball persones lligades a Vila ja abans de la guerra i el mateix Pau Vila amb persones de les generacions posteriors, d'origen i formació ben diversa.

Si hom pot parlar d'una escola geogràfica catalana, en el sentit restringit del mot «escola», o si més no d'un conjunt d'obres geogràfiques que van des de *La Cerdanya* d'En Vila a la *Geografia de Catalunya* de l'Aedos que venim comentant, aquesta escola o grup presidits per la figura indiscutible i indiscutida de Pau Vila, és gràcies a Lluís Solé Sabarís. Ell, encara que només hagués estat per aquesta obra, ha sabut transmetre el mestratge de Vila amb el seu mestratge propi, que mai no ha volgut ésser suplantador de l'altre, ni durant els vint-i-dos anys d'exili polític de Vila a Amèrica Llatina.

Encara que només fos per aquesta aportació, Lluís Solé Sabarís ha d'ésser considerat com un geògraf català, com ún dels membres més destacats pel que ha fet i, sobretot, pel que ha contribuït a fer, d'aquesta Geografia catalana que N'Enric Lluch no dubta a qualificar com a «Geografia Noucentista».

BIBLIOGRAFIA

- CARRERAS CANDI, F., (s. d.): *Geografia de Catalunya*. Ed. A. Martín, Barcelona; 6 vols.
CASASSAS i SIMÓ, Ll. (1977): *Barcelona i l'espai català*. Ed. Curial, Barcelona.
LLOBET, S. (1947): *El medio y la vida en el Montseny. Estudio geográfico*. C.S.I.C., Barcelona.
LLOBET, S. (1947): *El medio y la vida en Andorra. Estudio geográfico*. C.S.I.C., Barcelona.
SOLÉ SABARÍS, Ll. (1958-1974): *Geografia de Catalunya*. Ed. Aedos, Barcelona; 3 vols.
SOLÉ SABARÍS, Ll. (1951): *Los Pirineos*. Ed. A. Martín, Barcelona.
SOLÉ SABARÍS, Ll. (1952): *España. Geografía Física*, vol. I de Solé, Ll. i Terán, M., *Geografía de España y Portugal*. Ed. Montaner y Simón, Barcelona.
VILA, P. (1926): *La Cerdanya*. Ed. Barcino, Barcelona.
VILA, P. (1928-1935): *Resum de Geografia de Catalunya*. Ed. Barcino, Barcelona.

Rebut, setembre 1978.